

TRANSYLVANIAN MUSEISM IN THE PAGES OF "UNIREA" JOURNAL FROM BLAJ

Sorin Valer Russu

PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj- Napoca

Abstract: A constant concern of the United Romanian Church was the identification, preservation and exposure to the study of the ancient testimonies of the existence of the Romanian people in Transylvania, both in the historical and ethnographic components. Even though it was never foreseen as a norm of the Church and depended largely on the private initiatives of the clergy or the Bleuites, the idea of the necessity of setting up a museum was shaped and materialized in the time of Timothy Cipariu.

Keywords: Church, museum, museology, Blaj, clergy

O preocupare constantă a Bisericii Române Unite a fost identificarea, conservarea și expunerea spre studiu a vechilor mărturii ale existenței poporului român în Transilvania, atât în componenta istorică, cât și în cea etnografică. Chiar dacă nu a fost niciodată prevăzută ca normă a Bisericii și a depins în mare măsură de inițiativele private ale clerului ori dacărilor blăjeni, ideea necesității înființării unui muzeu s-a conturat și concretizat încă din timpul lui Timotei Cipariu. Om cu o capacitate intelectuală de excepție, vizionar al vremurilor viitoare, bun organizator și hotărât în faptă, profită de noua sa poziție de director al gimnaziului din Blaj (1854-1874)¹ pentru a impulsiona activitatea muzeului gimnazial.

Exista deja² amenajat pentru uz didactic un sector al gimnaziului, impropriu³ numit muzeul *cel dintâi al românilor din Transilvania*⁴, datorită profesorului de științe ale naturii Simion Mihali-Mihalescu⁵. El organizează și expune prima colecție, fără a urmări o direcție anume, istorică, bisericească sau etnografică. Se remarcă însă numărul mai mare al exponatelor din domeniul științelor naturii, dată fiind natura formației sale profesionale.

Notorietatea de care se bucura Timotei Cipariu a avut efectul scontat de acesta. Apelul său pentru înființarea unui muzeu național la Blaj își găsește numeroși adepți dispuși la donații consistente în bani sau piese. Ziare precum *Gazeta Transilvaniei* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, conduc o adevărată campanie de presă în sprijinul inițiativei lui Cipariu, bazată în special

¹ Cornel Tatai Baltă, *Ipostaze cultural-artistice*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007, p.79.

² Zevedei Ioan-Drăghiță, *Muzeul și patrimoniul cultural la Blaj (1848-1819), între educație și identitate națională*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007, p.43. Vezi și Iacob Mârza, *Materiale didactice pentru liceul din Blaj (1835)*, în *Apulum*, XXII, 1984, pp.231-239, Cornel Tatai Baltă, Iacob Mârza, *Obiecte cu valoare de patrimoniu într-un inventar de la Blaj din 1781*, în *AIACN*, XXV, 1982, pp.265-273.

³ Termenul de *impropriu* se referă la faptul că muzeul nu era organizat conform principiilor muzeisticii întâlnite în cadrul muzeelor consacrate.

⁴ Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București 1922, pp.90-94, 169-172.

⁵ Profesorul Mihalescu, primul custode al muzeului gimnazial din Blaj s-a făcut remarcat și prin cele două lucrări publicate *Istoria naturală*, Blaj, 1854 și *Descrierea plantelor veninoase*, Craiova, 1877. Vezi Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din vechiul Regat și activitatea lor până la războiul reîntregirii neamului*, București, 1929, pp.22-23.

pe stimularea naționalistă a sentimentului românesc. Rezultatele⁶ acestui demers sunt concretizate în extinderea spațiului alocat muzeului și completarea patrimoniului cu noi colecții de piese diverse.

Meritul incontestabil al lui Cipariu în activitatea muzeisticii românești constă nu atât în organizarea muzeului din Blaj, cât mai ales în studiul exponatelor, cercetarea și publicarea rezultatelor în revista sa *Archivu pentru filologia și istoria*, editată între anii 1867-1872. Întregirea colecțiilor muzeului din Blaj a continuat și după moartea lui Cipariu, fără a mai cunoaște însă entuziasmul din perioada sa. Chiar dacă ideea lui Cipariu, de a avea un muzeu național la Blaj, a fost transmisă din generație în generație, aceasta nu s-a concretizat niciodată, interesul pentru acest subiect trecând pe un plan secundar.

Abia în anul 1891, ziarul *Unirea* publică un articol, *Înființarea unui muzeu istorico-bisericescu*⁷, ce reia tema muzeului din Blaj, de această dată pe coordonata istorico-bisericească. Este dat exemplul muzeelor din Roma, ca argument pentru necesitatea păstrării și valorificării identității naționale:

„În unu atare muzeu nu vorbesce litera mortă a cărții de multe ori pentru mulți neînțeleasă, ci vorbescu înseși obiectele, ce au fostu martori ai aceluor timpuri, despre cari vorbescu. Ele spun și istoriescu în modulu celu mai plasticu despre gradulu de cultură, gustulu, lipsele, capacitatea și desteritatea poporeloru despre timpurile loru. [...] E adevăratu, că trecutul nostru nu este strălucitu, câtu unu atare muzeu să oglindeze o cultură ore careva mare a noastră în timpurile trecute. Unu muzeu însă nu are să fie unu laudătoriu alu culturei nostre din veacurile și deceniile trecute, ci are numai să ne oglindeze cultura noastră așa, precum a fostu multa sau puțină. Căci atunci vomu sci, să prețuimu cum se cuvine cultura noastră presentă, dacă ne-o vomu cunosce erași cum se cuvine cea din trecut.”

Autorul articolului, nesemnat, indica și modalitatea colectării pieselor pentru muzeu: apelul către preoții provinciei mitropolitane de a aduna cărțile de început tipărite la Tipografia Blajului, portretele unor iluștri înaintași, episcopi, preoți și laici, vase sacre vechi, ornate vechi, imagini vechi și sacre, autografe, documente vechi, cărți vechi ș.a.

Pentru impulsționarea acestei acțiuni, ziarul *Unirea* publică la rubrica *Noutăți*⁸ știrea inaugurării la 17 octombrie 1891, în prezența monarhului, a *Muzeului artisticu și istoricu din Viena*. Contribuția ziarului *Unirea* la dezvoltarea muzeului din Blaj, indirectă de altfel, s-a materializat în publicarea constantă, fie a unor articole pe tema muzeului, fie a unor știri interne și internaționale legate de activitatea muzeistică. De exemplu: în *Unirea* nr.45 din 11 noiembrie 1893, p.365, este publicat un articol preluat din ziarul *Timpul*, în fapt o relatare despre laboratorul muzeului de istorie naturală din București unde se restaurează complet osemintele unui *Dinotherium* găsit de prof. Gr.Ștefănescu în țară., din epoca terțiară.

Anul 1987 deschide perspectiva reală a înființării unui muzeu național, dar nu la Blaj ci la Sibiu, chestiunea fiind tratată în două ample articole de fond, fără titlu, ale ziarului *Unirea*, numerele 9 din 27 februarie 1897, pp.68-69 și 10 din 6 martie 1897, pp.76-77. Cu ocazia Adunării Generale a Asociațiunii Transilvane la Lugoj este luată în discuție posibilitatea construirii unei case naționale, adică Muzeu Național al Românilor ciscarpatini, la Sibiu, unde Asociația Transilvană cumpărase deja un teren intravilan în apropierea sediului acesteia. Necesitatea acestuia era indiscutabilă, dat fiind faptul că deja muzeele din Regat colectaseră un număr semnificativ de piese de colecție din Transilvania, fie sub pretextul păstrării acestora⁹, fie prin plata directă către proprietar.

⁶ Activitatea lui Timotei Cipariu din perioada directoratului său la gimnaziul din Blaj și contribuția sa hotărâtoare la dezvoltarea muzeului este tratată de autorii Cornel Tatai Baltă în lucrarea *Din activitatea lui Timotei Cipariu ca director al gimnaziului din Blaj*, în *Apulum*, XIV, 1976, Ambrosiu Chețianu, *Istoria naturală și muzeul școalelor din Blaș*, Blaj, 1902, Ștefan Manciușea, *Muzeul Blajului*, Blaj, 1940, Ștefan Manciușea, *Contribuția Bucovinei la înzestrarea liceului din Blaj*, în *Cultura creștină*, XVI, 1936, nr.9, p.515.

⁷ *Înființarea unui muzeu bisericesc*, în *Unirea*, An I, nr.41, 19 sept.1891, p.323.

⁸ Rubrica *Noutăți*, în *Unirea*, An I, nr.43, 24 oct. 1891, p.341.

⁹ În realitate, obiectele date spre păstrare unor muzee din Regat nu au mai fost recuperate.

Amintesc că muzeele din Regat beneficiau de implicarea principesei și viitoare Regine Maria, în special pe componenta etnografică, care încuraja colecționarea și prezentarea produselor industriei de casă. Articolele subliniază clar interesul pentru aceste produse de casă: *În marile orașe aceste produse sunt căutate și sunt la mare preț.*

O altă propunere dezbătută în cadrul aceleiași ședințe se referă la implicarea Societății Fondului pentru teatru român în construcția muzeului. Practic, proiectul muzeului din Sibiu urma să cuprindă și o sală mare special amenajată pentru reprezentații teatrale și muzicale. Chiar dacă nu avem detaliile financiare ale acestei propuneri, putem intui că participarea Societății Fondului pentru teatru român presupunea plata sumei aferentă acestei părți din proiect.

Reacția imediată la aceste propuneri a venit din partea ziarului *Telegraful român* în numărul 26 din 28 august 1897, de orientare ortodoxă, care combate prin prisma elementului confesional *infiltrarea* uniților și *alterarea spiritului românesc din Sibiu*. Ziarul *Unirea* publică în numărul 36 din 28 august 1897, p.285, în articolul *Casa națională – chestiune confesională*, fragmente a acestei reacții:

„[...] unde papistasismul e în floare și lucră cu îndoit zel la zelarea pentru sânta unire. Ca să mascheze intențiunea drăcescă de a împedeca tot, ce țintesc la ridicarea nimbului și vredniciei nostre naționale [...]”

În această dispută intervine și ziarul *Tribuna* care publică în numărul 9 articolul *Acțiuni culturale*. Textul articolului este preluat și prezentat de ziarul *Unirea* numărul 38 din 4 septembrie 1897, p.296, în cadrul articolului *Statul sint eu*. Din textul articolului nu putem remarca un atac la adresa ziarului *Unirea*, poziția „Pisma și ura cultivată de dușmanii noștri, fanatismul obscur și intoleranța detestabilă, unilateralitatea unora și ignoranța altora, strâmțimea de vederi și îngustimea de inimă, cu un cuvânt tot, ceea ce pote strica unei chestiuni mari și importante” fiind mai degrabă subînțeleasă la adresa ortodocșilor și nicidecum a uniților.

Ziarul *Unirea* a reacționat însă dur la acest articol, asumându-și oarecum acuzele *Tribunei*. Tonul voit echidistant al *Tribunei* față de cele două confesiuni românești din Transilvania s-a dovedit de multe ori a fi doar o mască a direcției pro ortodoxe a ziarului. Intervenția *Tribunei* în această dispută se vrea o echilibrare a balanței ziaristice: *Unirea* și *Gazeta Transilvaniei* pe de o parte, *Tribuna* și *Telegraful român* pe de altă parte.

În numărul 32 al *Unirii* din 13 august 1898, pp.250-251, este publicat articolul fără titlu, semnat cu pseudonimul Uncheașul, articol publicat și în *Telegraful Român* la Sibiu. Soluția propusă de autor este simplă, rapidă, cu costuri absolut rezonabile și aplicabilă imediat: închirierea unui local adecvat, cu 8-10 săli, într-o poziție centrală, accesibilă publicului. Costurile sunt evaluate la circa 400 florini anual. Este dat exemplul Muzeului luptei de independență maghiar, care a închiriat etajul al treilea al teatrului, 8 săli în care este amenajat acest muzeu, cu obiecte trimise din toate colțurile țării de către ungurii patrioți.

Interesantă este partea rezervată românilor: descrierea obiectelor folosite de români, a armelor cu care au fost uciși unguri (lance), a tablourilor conducătorilor români Horea, Cloșca și Crișan, caricaturizate, Horea fiind prezentat ca un cerșetor în zdrențe. O vădită atitudine șovinistă, antiromânească. Autorul articolului, uncheașul – autor ortodox, vizitator al acestui muzeu afirmă că grupul de maghiari care tocmai vizitase înainte muzeul, secția rezervată românilor, i-au înjurat pe aceștia.

Tot el subliniază că importanța unui muzeu nu constă în somptuozitatea clădirii, ci în valoarea obiectelor expuse care amintesc trecutul național român. Remarca autorului face referire la preparativele costisitoare începute deja de conducerea Asociațiunii Transilvane pentru construirea unei clădiri monumentale, gest iresponsabil, uitând scopul în sine al muzeului.

Numărul mic de articole consemnate pe parcursul anilor, legate de evoluția stadiului muzeului din Sibiu, reflectă perfect situația din teren. Doar din răscumpărarea felicitărilor¹⁰ de anul

¹⁰ Vezi în *Unirea*, An X, nr.1, 6 ian.1900, p.4.

nou, contribuția membrilor comitetului central al Asociației și loterii¹¹, soluții aplicate până la acel moment, nu se putea vorbi despre o evoluție, ci mai degrabă de o stagnare. Remarcăm aici înlocuirea sintagmei *Casa națională* cu *Muzeul istoric și etnografic*¹².

Pe acest fond, guvernul maghiar încearcă o contracarare a acțiunilor ce vizau înființarea muzeului românesc la Sibiu, printr-o inițiativă, lăudabilă aparent, a Muzeului Național din Pesta – secția etnografică, publicată în *Unirea*, numărul 2 din 14 ianuarie, p.21, prin care se solicită preoților și învățătorilor ajutorul în vederea extinderii acestei secții cu noi și diverse obiecte:

„1. a trimite toate obiectele, lucrurile, de se porta pe sine – și se dau bucurosi- colindătorii ca: vifleim, steaună, comânac, zule, sabie, turcă, păpușe, instrumente muzicale pe lângă o descriere scurtă. Acei domni, care cunosc notele să pună pe (un glas) note cântările, colindele și altele, ce se vor mai ivi.

2. să descrie acele datini, mistere, jocuri, credințe și alte obiceiuri populare de la sf. serbători în mod cronologic, începând cu sf. Varvara (4 Dec.) până la Întâmpinarea Domnului (2 februarie).

3. descrie pe larg felul și numele mâncărilor gătite cel puțin din ajunul Crăciunului, Crăciun și Anul-nou.”

Se exprima dorința explicită a muzeului de a cumpăra aceste produse, solicitând datele de identificare complete ale expeditorilor. Se preciza că aceste sume de bani rezultate din vânzări ar putea fi folosite pentru completarea bibliotecilor școlare. Era prezentată de asemenea și posibilitatea donațiilor în schimbul unei diplome de merit din partea ministrului.

Până în anul 1905, anul inaugurării Muzeului din Sibiu, singura temă relatată de ziarul *Unirea* într-o serie consecutivă de numere se referă la descoperirea craniului poetului maghiar Petöfi la Blaj.

Întregul moment poate fi încadrat cronologic astfel:

- *Unirea* numărul 2 din 11 ianuarie 1902, p.17, redă știrea preluată din ziarul *Budapesti Hirlep*, conform căreia, din textul unor scrisori publicate în același ziar, craniul lui Petöfi se află la muzeul din Blaj. Ministrul Wlassics și societatea Petöfi au cerut sigilarea casei de fier în care se afla craniul, până la sosirea unei comisii abilitate să studieze craniul pentru confirmare,

- *Unirea* numărul 3 din 18 ianuarie 1902, p.24, relatează pe scurt istoria craniului¹³: în luna noiembrie, un funcționar al procuraturii din Sibiu, Carol Fischer, a citit scrisorile lui Petöfi publicate în cadrul articolului din *Vasarnapi Ujsag*. Articolul era semnat de Kery Gyula, însărcinatul din partea societății Petöfi pentru identificarea oricăror relicve ce au aparținut poetului Petöfi. Fischer era nepotul medicului chirurg arhidiecezan din Blaj, Reichenberger, care avea permanent pe birou, își amintește nepotul, un craniu. Răspunsurile legate de identitatea persoanei, căreia i-a aparținut craniul, erau mereu evazive, însă cel mai des spunea că a aparținut unui ofițer maghiar din revoluție.

Când au început primele cercetări legate de Petöfi, medicul a donat, de frica represaliilor, craniul gimnaziului din Blaj care l-a expus cu inscripția *Capul unui ofițer rebel din 1848*. În anul 1889, medicul s-a mutat definitiv la Pesta, dar a dezvăluit nepotului August Fischer, notar în Valhid, identitatea craniului, sub rezerva păstrării secretului.

Cum a ajuns medicul vienez în posesia lui?

Explicația vine din timpul perioadei petrecute în cazarma Carol din Pesta unde funcționa ca medic. Așa l-a cunoscut pe Petöfi. La revoluție, medicul a fost repartizat în Regimentul I român de graniță, localizat în apropiere de Sighișoara. După bătălie, sarcina verificării răniților și a îngropării morților a revenit diviziei conduse de baronul Heydte, sub comanda căruia se afla și Regimentul I. Medicul a recunoscut cadavrul lui Petöfi și l-a decapitat, apoi l-a fiert. Relatarea medicului este

¹¹ Vezi în *Unirea*, An X, nr.21, 26 mai 1900, p.181.

¹² Vezi în *Unirea*, An XIII, nr.49, 5 dec.1903, p.479.

¹³ Vezi Ambrozie Chețianu, *Istoria naturală și muzeul de la scolele din Blaș, Blaj*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1902, pp.XXXII-XXXIII; vezi și comentariul lui Cornel Tatai Baltă, în *Secvențe din arta plastică blăjeană*, Blaj, Editat și tipărit la Casa de Cultură Blaj, 1993, p.49.

plauzibilă prin prisma sincerității și onestității sale dovedite în timp și confirmate de prepozitul I.M. Moldovan, canonicul Matei și alții. Fischer personal se deplasează la Blaj pentru a verifica existența craniului în ideea că va putea intra în posesia lui, dar fără rezultat. Reîntors la Pesta, Fischer se întâlnește cu reprezentanții societății Petofi care fac demersuri pe lângă ministrul Wlassics pe tema recuperării craniului. Cât de veridică era aceasta urma să stabilească comisia de la Pesta.

Sosirea comisiei în Blaj a făcut mare vâlvă la data respectivă, însă orice demers era legat de poziția Consistoriului Bisericii Unite în această chestiune. S-a permis totuși verificarea craniului din casa de fier, în prezența directorului Hossu, protopretorul Simonffy, profesorii Viciu, Deac, Banfi, Precup, Fodor, Suci, Domșa, doctorii Pop și Solomon, redactorul *Unirii*. Evidențele asemănări ale craniului cu particularitățile feței lui Petofi erau incontestabile. Totuși, Kery a solicitat expertiza a doi antropologi care să certifice identitatea craniului.

Deși inițial a existat un refuz de a trimite craniul la Pesta, în urma solicitării ministrului Wlassics adresată mitropolitului, consistoriul a aprobat expertiza la Pesta, nu înainte de a însărcina pe prof. de desen Flaviu C. Domșa cu desenarea craniului față, profil și maxila superioară. Precizia desenelor a fost confirmată de descrierile lui Jokai.

Tot în acest număr este consemnată reacția jurnalistului Barta Miklos de la *Magyarország*, care contestă legenda craniului.

- *Unirea* numărul 4 din 25 ianuarie 1902, p.35, anunță că profesorii Octavian Bonfiniu și Chețan au însoțit craniul la Pesta și l-au înmânat antropologilor Torok Aurel și Semayer Vilibald. Un prim rezultat al studiului urma să fie publicat în aceeași zi de profesorul Kacziany Geza în ziarul *Hazank*.

- *Unirea* numărul 5 din 1 februarie 1902, pp.42-43, prezintă detalii ale examinării antropologice, primilor doi medici alăturându-se și medicii stomatologi Kozma și Iszlai. A fost executată și o copie fidelă din gips în atelierul sculptorului Strobl. S-a stabilit ca rezultatele finale să fie comunicate mitropolitului Mihaly și apoi presei.

Interesant este faptul că, deși inițial s-a făcut mare vâlvă cu privire la protecția craniului pe durata transportului pentru a nu fi înlocuit cu altă piesă, cei doi delegați români care însoțeau *transportul* nu au fost așteptați la gară de nimeni.

Pentru muzeistica românească din Transilvania, anul 1905 este cu siguranță cel mai important, fiindcă marchează, după ani de zbucium, inaugurarea Muzeului românesc din Sibiu. Primele informații legate de acest eveniment sunt publicate în ziarul *Unirea*, numărul 34 din 26 august 1905, p.285, sub titlul *Serbările de la Sibiu* și consemnează doar prezența Mitropolitului Mihali. Abia în paginile numărului 36 al *Unirii* din 9 septembrie 1905, p.301, este publicat mesajul Maiestății Sale ca răspuns la invitația pe care nu a putut-o onora.

„În sensul rescriptului cabinetului Majestații Sale c. Și r.ap. adresat ministeriului a latere, M. Sa împ. Și red. Ap. S'a îndurat prea grațios a ordona, ca să se exprime cea mai înaltă mulțumită pentru invitarea ce i-s'a făcut pentru serbările aranjate din incidentul deschiderii Museului etnografic și istoric nou edificat al Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român cu sediul în Sibiu, și tot odată să se exprime sincere regrete, că din cauza altor ocupațiuni nu pote participa la această serbare. În consecința cercării numitului dn. Ministru, conform ordinului dlui ministru reg. Ung. De interne adresat mie cu datul de 15. Aug. Sub nr. 5452 pres., am onoarea a înștiința presidiul Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român. Sibiu, 16 Aug. 1905. Semnează Gustav Thalmann – comite suprem și comite al Saxonilor.”

Sunt publicate și discursurile de felicitare ale președintelui Fondului de teatru român – Iosif Vulcan, cel al președintelui onorific al Asociațiunii - Alexandru Mocsoni și cel al președintelui titular al Asociațiunii- Iosif Șterca Șuluțiu. Acest ultim discurs ne reține atenția datorită tonului ofensiv adoptat ca răspuns la nenumăratele nemulțumiri exprimate public de unii și instituțional de alții, cu privire la activitatea și deciziile Asociațiunii.

Despre colecțiile expuse în muzeu ne oferă informații rubrica *Feuilleton* a *Unirii*, numărul 36 din 9 septembrie 1905, pp.301-303. Este menționat că numărul exponatelor depășește

posibilitățile muzeului nou construit și din acest motiv s-a apelat la o parte a clădirii internatului de fete și la localul școlii elementare de fete din vechea clădire a asociațiunii. Exponatele urmăresc două direcții: etnografică – cu aspecte din starea geografică, viața comunală, casele românilor de la țară, portul țărănesc, ocupațiile agricole, latura istorico-culturală – cu istoria politică, culturală și militară, cu bisericile române, averea bisericilor, mănăstirile, școlile confesionale, literatura și știința, artele frumoase și industria de artă.

Amploarea evenimentului și importanța lui istorică, culturală și națională, depășește cu mult spațiile alocate de ziarul *Unirea*.

O primă explicație ar putea fi intenția redactorilor de a *ațâța* doar interesul populației românești din Transilvania pentru exponatele muzeului, cu recomandarea vizitării muzeului. Este rezonabil și motivul spațiului editorial, restrâns în comparație cu numărul articolelor de interes general. În realitate, putem citi printre rândurile articolelor publicate în ziarul *Unirea* nemulțumirea redactorilor față de neputința sau incapacitatea ierarhilor greco-catolici de a canaliza inițiativa contruirii muzeului la Blaj.

Problemele multiple care preocupau Biserca Unită la acea dată, în special situația școlilor, pot fi considerate circumstanțe atenuante, însă istoria cultural-istorică a Blajului impunea și acest efort. În condițiile în care exista deja un patrimoniu semnificativ la muzeul gimnazial din Blaj, identificarea unei clădiri pentru muzeu sau construirea unui sediu distinct rămânea doar o chestiune de voință a ierarhilor uniți.

Cercetarea bibliografiei existente, mai noi sau mai vechi, aferente acestui subiect, a scos la iveală faptul că ziarul *Unirea* a fost exclus din sfera preocupărilor cercetătorilor, deși anumite informații publicate în ziar vin să completeze și să definească mult mai clar anumite aspecte din muzeistica românească transilvăneană.

Ultimul articol legat de această direcție culturală este consemnat în numărul 17 al *Unirii* din 17 februarie 1912, pp.4-5, și este semnat de profesorul Alexandru Borza, viitorul academician, prin care mulțumește și enumeră donațiile primite la muzeul din Blaj. El înnoiește apelul către donatori și laudă elevii și studenții care au întreținut acest muzeu cu munca lor de pe teren:

„Muzeul Asociațiunii tinde mai mult să adăpostească obiectele de artă și etnografie, apoi rămășițele trecutului nostru istoric. Muzeului nostru îi revine îndatorirea să fie cămara bogățiilor firești ale țării noastre”.

O adevărată pledoarie pentru muzeul din Blaj ce nu mai are nevoie de niciun comentariu. Din inventarul publicat enumerăm colecția de 800 de plante rare din Transilvania, 300 de plante din grădina Academiei silvane, șisturi cristaline, colecții de cefalopode, peste 100 de specii de semințe de arbori și tufe specifice arealului, gaița de Siberia ș.a. se remarcă între zecile de piese donate muzeului.

De la această dată până la 31 decembrie 1918 - limita perioadei de cercetare vizate de noi, în mod cu totul surprinzător, ziarul *Unirea* nu mai publică niciun articol legat de vreun muzeu. După această dată există scurte relatări din anii 1921-1923 cu privire la implicarea Statului Român pentru revigorarea muzeului gimnazial și transformarea acestuia în Muzeul Blajului, organizat și sistematizat după cerințele și principiile moderne ale muzeisticii.